
Bullying & anti-bullying στις ελληνοτουρκικές σχέσεις

Ποια από τις «δύο Τουρκίες» είναι πιο επικίνδυνη, η κεμαλική ή η νεο-οθωμανική;

*Δρ. Γεώργιος Χ. Μπάλτος
και Δρ. Ιωάννης Γ. Βιδάκης*

Περί το 1912 δεν υπήρχε πολεμικό πλοίο στο οθωμανικό ναυτικό ικανό να αντιμετωπίσει το θωρηκτό «Αβέρωφ», και ως εκ τούτου η Τουρκία ήταν αποφασισμένη να αγοράσει σκάφη τύπου dreadnoughts. Τα τελευταία ονομάστηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν σε συνέχεια του Royal Navy HMS Dreadnought που πρώτο κινήθηκε με ατμοστροβίλους, σημαίνοντας μια νέα εποχή για τις ναυτικές επιχειρήσεις και την ενεργειακή υποστήριξή τους. Το Οθωμανικό Υπουργείο Ναυτικού παρέδωσε σχετική παραγγελία στο βρετανικό ναυπηγείο Vickers Ltd. Το πλοίο των 27.500 τόνων «ανέβηκε στα σκαριά», επρόκειτο δε να ονομαστεί «Ρεσαντιγιέ», η τιμή του ήταν 2,3 εκατομμύρια λίρες και επικεφαλής της επιτροπής παραλαβής στα ναυπηγεία απεστάλη ο αξιωματικός Βασίφ Αχμέτ Μπένς.

Ο **ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΜΠΑΛΤΟΣ** είναι διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στην Σχολή Επιστημών της Διοίκησης.

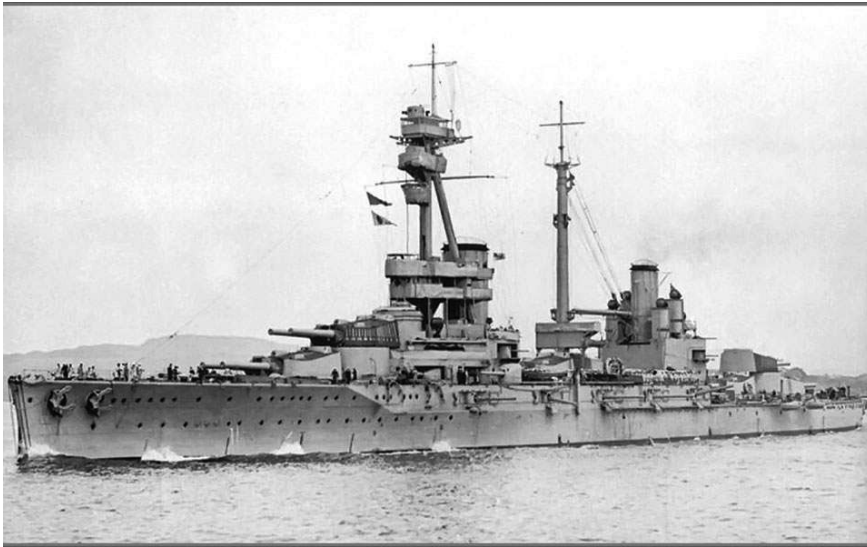
Ο **ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΒΙΔΑΚΗΣ** είναι αρχιπλοίαρχος του Πολεμικού Ναυτικού ε.α. Είναι μέλος του International Association for Energy Economics (IAEE - 2016), του Ινστιτούτου Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE - 2012) και του (διαδικτυακού) Κέντρου Αμυντικών, Ενεργειακών και Γεωπολιτικών Ερευνών (ΚΑΕΓΕ - 2010). Ιδρυτικό μέλος της Ακαδημίας Στρατηγικών Αναλύσεων (ΑΣΑ - 2014).

Το 1913, ένα δεύτερο πλοίο, που αρχικά προοριζόταν για την Βραζιλία, συμφωνήθηκε με το βρετανικό ναυπηγείο Armstrong Whitworth να παραληφθεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, κι από «Ρίο ντε Τζανέιρο» μετονομάστηκε σε «Σουλτάνος Οσμάν». Και τα δύο dreadnoughts έπρεπε να παραδοθούν στα μέσα του 1914, ενώ ένα τρίτο πολεμικό πλοίο, που ονομάστηκε Φατίχ, παραγγέλθηκε από την Vickers Ltd. το 1914 (Fotakis, 2005).

Υπήρξε βέβαια ένας λόγος για τον οποίο τα βρετανικά ναυπηγεία αποδείχθηκαν ιδιαίτερα αργά στις εν λόγω κατασκευές. Καθώς πλησίαζε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η βρετανική κυβέρνηση δεν μπορούσε να διακινδυνεύσει τέτοια ισχυρά πλοία να εγκαταλείψουν τα βρετανικά ύδατα, ενώ η Οθωμανική Αυτοκρατορία «φλέρταρε» με την Γερμανία προς μια συμμαχία. Ο πρώτος άρχοντας του ναυαρχείου, Ουίνστον Τσόρτσιλ, γνώριζε ότι ένας επιλεκτικός αποκλεισμός πελατών-χωρών θα σήμαινε μια διπλωματική κρίση, αλλά συγχρόνως δεν θα μπορούσε να αναλάβει τον κίνδυνο να προσληφθούν αυτά τα πολεμικά πλοία εναντίον του Βασιλικού Ναυτικού.

Το πρωινό της 1ης Αυγούστου 1914, μόλις είκοσι ώρες πριν να ανυψωθεί η οθωμανική σημαία επί του «Σουλτάνος Οσμάν», το πλοίο κατασχέθηκε και το πλήρωμα αναγκάστηκε να το εκκενώσει. Στις 3 Αυγούστου 1914, ο Τσόρτσιλ δήλωσε ότι η βρετανική κυβέρνηση είχε επιβάλει εμπάργκο στα δύο πολεμικά πλοία. Όταν η Βρετανία κήρυξε τον πόλεμο την επόμενη μέρα, τα δύο πλοία ύψωσαν βρετανική σημαία, ονομαζόμενα Έριν και Άτζινκερτ, χωρίς αποζημίωση προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία, καθώς η τελευταία συμμαχούσε με την Γερμανία. Το οθωμανικό πλήρωμα αναχώρησε από την Βρετανία με «άδεια χέρια» και έφθασε στην Κωνσταντινούπολη στις 22 Αυγούστου 1914. Η κατάληψη των δύο dreadnoughts από την Βρετανία προκάλεσε δέος στην Κωνσταντινούπολη, ενώ ο Ενβέρ Πασά χαρακτήρισε αυτή την πράξη ως σαφή απόδειξη της «βρετανικής προδοσίας» (Vidakis, 2015).

Προφανώς, ετούτη η σύντομη ιστορική αναφορά δεν σημειώθηκε χωρίς λόγο. Μας θύμισε την σύγχρονη εξέλιξη με τον προσωρινό προς το παρόν αποκλεισμό της Τουρκίας από τα προγράμματα συμπαραγωγής και απόκτησης των αεροσκαφών F-35 σε αντίποινα για την αγορά των πυραυλικών συστημάτων S-400 από την Ρωσία. Όσο απλουστευτικό και να ακούγεται, αν κατά το λαϊκώς λεγόμενο ο «Θεός της Ελλάδας» χάρισε μια ευκαιρία υπεροπλίας και επακόλουθης ασφάλειας τότε στην χώρα μας, μήπως η τρέχουσα κατά-

Το πρωινό της 1ης Αυγούστου 1914, μόλις είκοσι ώρες πριν να ανηψωθεί η οθωμανική σημαία επί του «Σουλτάνος Οσμάν», το πλοίο καταιοχέθηκε και το πλήρωμα αναγκάστηκε να το εκκενώσει. Μήπως μια παρόμοια εξέλιξη, τηρουμένων των αναλογιών, συμβαίνει έναν απύνα αργότερα σε σχέση με την τουρκική προμήθεια των αεροσκαφών F-35; (Atlı, 2016; Shiner, 2019).

σταση γύρω από τους συγκεκριμένους εξοπλισμούς αποτελεί μια παρόμοιας εμβέλειας και σημασίας ευκαιρία που η πατρίδα μας δεν πρέπει να απωλέσει; Η υπόθεση είναι βάσιμη αν συλλογιστούμε τι θα συνέβαινε εάν η Τουρκία είχε ήδη, όπως αρχικά προγραμματίστηκε, στην διάθεσή της τα πρώτα F-35, για τα οποία προ μηνών Τούρκοι πιλότοι ταξίδεψαν στις ΗΠΑ προκειμένου να τα οδηγήσουν προς το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Ή τι θα σήμαινε εάν η Ελλάδα είχε ήδη διασφαλίσει και επιταχύνει την είσοδό της στο ίδιο πρόγραμμα αντί να αναβάλλει μια ασύγκριτη δυναμική πολλαπλασιασμού της αποτρεπτικής ισχύος της.

Οι προηγηθείσες σκέψεις μοιάζουν να είναι σε απόσταση από τον τίτλο περί εκφοβισμού στις διεθνείς σχέσεις, αλλά δεν είναι ... Θα συγκεράσουμε παρακάτω bullying και anti-bullying, εκ των προτέρων, ωστόσο, as προϊδεάσουμε ότι το δεύτερο επιτυγχάνεται με πολλά ημίμετρα αλλά πρώτιστα με ένα μέτρο, την πολύπλευρη επίρρωση της ισχύος και την αριστεία εκ μέρους του απειλού-

μενου. Κι αν επιχειρήσουμε έναν ακόμη απλοϊκό μα όχι τόσο απλό ορισμό του «ποιος είναι ο άριστος μαθητής, αυτός δεν είναι άλλος από εκείνον που προνοεί και μελετά τα αυριανά μαθήματα, σήμερα», μην αναβάλλοντας τις μελέτες (βλέπε προετοιμασία, άσκηση και εξοπλισμό) που αναπόφευκτα θα συμβούν στο μέλλον.

BULLYING ΚΑΙ ANTI-BULLYING MANAGEMENT

Με αφορμή τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, ή ακριβέστερα τις επίμονες όσο και πολύτροπες μονομερείς διεκδικήσεις της Τουρκίας σε βάρος της Ελλάδας, ευάριθμοι αναλυτές πράγματι απέδωσαν συνολικά την εν λόγω συμπεριφορά ως «bullying». Σε μια πρώτη εντύπωση μοιάζει παράταιρο να μεταφέρεται ένας όρος από τον χώρο της κοινωνιολογίας και της ψυχολογίας στις διεθνείς σχέσεις. Πολύ περισσότερο που οι πρώτες πραγματεύονται ανθρώπινες σχέσεις, συννηθέστερα ατομικές ή αφηρημένα συλλογικές συμπεριφορές. Από την άλλη πλευρά, στο πεδίο των διεθνών σχέσεων είναι τα κράτη που πρωταγωνιστούν και εύλογα ακολουθούν λόγω της πολυπλοκότητάς τους διαφορετικές νόρμες και συμπεριφορές από εκείνες των ατόμων, ανήλικων αλλά και ενήλικων, που ασκούν ή υφίστανται bullying αντίστοιχα.

Αν λάβουμε, ωστόσο, υπόψη μας ότι πληθώρα ερευνητών κατά τις τελευταίες δεκαετίες ακολουθούν κονστρουκτιβιστικές αναλύσεις που διαπερνούν τις απρόσωπες κρατικές δομές, διαβλέποντας τους κύριους συντελεστές στα ανθρωπολογικά, κοινωνιολογικά και ψυχολογικά παρασκήνια μιας κρατικής πολιτικής και πρακτικής, κρίνουμε εύλογη την υπόθεση εργασίας που θα εξετάσει χαρακτήρες και χαρακτηριστικά bullying για λογαριασμό μιας χώρας όπως η Τουρκία. Περισσότερο δε που η εξουσία εκεί εξελίσσεται σε προσωποπαγής, ορίζεται εν πολλοίς από το θυμικό ενός ηγέτη και λιγότερο από τους απρόσωπους και τεχνοκρατικούς θεσμούς μιας αστικής δημοκρατίας. Ακόμη περισσότερο που, καθώς όλοι οι διεθνολόγοι υποστηρίζουν, το διεθνές πολιτικό σύστημα δεν είναι ακόμη τόσο στιβαρά και συνεκτικά δικαιικά οργανωμένο και ρυθμισμένο όσο είναι μια κρατική πολιτεία με κυριαρχία, αστυνομία, νόμους και απόλυτη εξουσία στην επικράτειά της. Δηλαδή, μεταξύ κρατών οι σχέσεις πιθανόν προσομοιάζουν στις ανθρώπινες σχέσεις με τα «πάθη» και τις αδυναμίες τους, «σαν σε ζούγκλα» κατά την λαϊκή ρήση, ανεξέλεγκτες από αστυνόμευση και κυρίαρχη επιβολή του νόμου. Εντέλει, αξίζει μια διάγνωση bullying, αλλά, γιατί όχι,

μια πρόνοια και προετοιμασία για antibullying!

Δεν είναι προφανώς για τα μέτρα του παρόντος άρθρου μια πλήρης ανάλυση κι επαλήθευση της προαναφερθείσας υπόθεσης εργασίας. Ωστόσο, είναι ενδιαφέρον να σταχυολογηθούν κομβικές συμπεριφορές εκφοβισμού και να αντιστοιχηθούν στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Για παράδειγμα, χαρακτηριστικά, το υποκείμενο του εκφοβισμού έχει το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού, καθώς εκτελεί πρώτο την προσβολή. Η Τουρκία πράγματι σύρει τον χορό των διεκδικήσεων, έχοντας πρωτοβουλία κινήσεων. Το υποψήφιο «θύμα», από την άλλη, προβλέπει, προνοεί και προετοιμάζεται για να διαχειριστεί τον αιφνιδιασμό με τις ελάχιστες δυνατές απώλειες, αυξάνοντας δυνατότητες, μειώνοντας αδυναμίες ή τουλάχιστον αποφεύγοντας την έκθεσή τους.

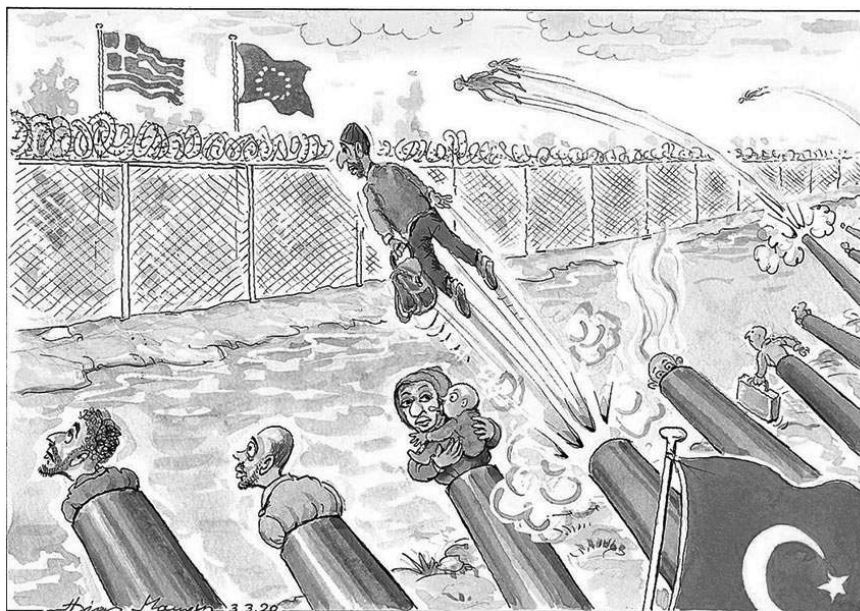
Το υποκείμενο του εκφοβισμού είναι θρασύδειλο με την έννοια ότι επιτίθεται στον πιο αδύνατο και κολακεύει τον πιο ισχυρό. Για την ακρίβεια, επιτίθεται σε αυτόν που δεν αντιστέκεται, ακόμη κι αν είναι δυνατός, ενώ διστάζει εμπρός σε αυτόν που είναι αποφασιστικός και αδίστακτος, ακόμη κι αν είναι ασθενέστερος. Ο αμυνόμενος, πρέπει να είναι σε εγρήγορση και δραστηριοποίηση. Να αμύνεται αποφασιστικά χωρίς ωστόσο να παρασύρεται. Να αντεπιτίθεται, αλλά όχι στο επεισόδιο και με τον ρυθμό που θέλει ο απειλών. Αντεπίθεση με άλλο χρονισμό και σε διάφορα άλλα επίπεδα, εναλλακτικά και ολιστικά, σαν τον πυγμαίχο που ελίσσεται με γοργά και πλάγια βήματα, βλέποντας και προσβλέποντας περισσότερο τον κερδισμένο πόλεμο παρά τις χαμένες αψιμαχίες (Μπάλτος, 2019α). Ακριβέστερα, ο bully επιτίθεται πρώτα διά της ρητορικής απειλής γι' αυτό και προκαλεί ακόμη και υπερκείμενες αυτού εξουσίες, διευθυντές σχολείων, κρατικές Αρχές και γεωπολιτικές υπερδυνάμεις, κι όλοι εντέλει το «συνηθίζουν» και ως έναν βαθμό, και σε ισορροπία με άλλα συμφέροντα, ανέχονται την «ψευδοπαλικαρσύνη» του.

Το ψευδεπίγραφο των λεονταρισμών συνοδεύεται όχι μόνο από προκλητικές δηλώσεις αλλά και από αντιδεοντολογικές ως και για το δίκαιο του πολέμου πρακτικές. Εξ αυτού και η ευκολία με την οποία η Τουρκία μετέρχεται ασύμμετρες απειλές και υβριδικές παραστρατιωτικές επιχειρήσεις, εργαλειοποιώντας το μεταναστευτικό, προκαλώντας το με ευρείες εκστρατείες εθνοκάθαρσης, μισθοδοτώντας ένοπλες εξτρεμιστικές ομάδες, σκηνοθετώντας θερμά επεισόδια, προσβάλλοντας αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών για

εμπάργκο όπλων ή/και εισβάλλοντας σε χερσαίες και θαλάσσιες περιοχές γειτονικών χωρών. Για αυτόν τον λόγο, ενδείκνυται στο πλαίσιο διαχείρισης ενός τέτοιας μορφής και κλίμακας bullying, η ελληνική πολιτεία:

- να προετοιμάζεται αδιάκοπα από τον καιρό της ειρήνης (Peacetime Prevention & Preparation (3Ps),
- να συνειδητοποιήσει ότι δεν έχει σε ετούτη την γεωπολιτική γωνιά της γης άλλο περιθώριο από το να είναι ένας «σοφός αστακός», σε κατάσταση επαγρύπνησης και πολυεπίπεδης προόδου,
- να καλλιεργεί και να εμβαθύνει τις συμμαχίες της, διατηρώντας κανάλια επιρροής κι επικοινωνίας. Η πρώτη συμβουλή που προφέρεται στα θύματα bullying είναι «μοιράσου το πρόβλημά σου ...»
- Να διατηρεί οξεία, βαθιά και πλατιά την ιστορική μνήμη. Η ιστορία έχει δείξει κατ' επανάληψη ποιοι είναι οι κίνδυνοι και ποιες οι συνέπειες της λήθης.
- Να εξελίσσει μηχανισμούς τεκμηρίωσης με την βοήθεια επιστημονικών ομάδων (ερευνητών, νομικών, διεθνολόγων, επικοινωνιολόγων, ανθρωπολόγων, κ.λπ.). Οι bullies κινούνται στα όρια της νομιμότητας και συνηθέστερα με επίφαση νομιμότητας που απαιτεί επιστημονική αποκάλυψη και συγκροτημένη προσπάθεια για διαχείριση κρίσεων και ανασκευή της βλαπτικής και χειριστικής προπαγάνδας.
- Να αποκτά πλεονεκτήματα πολύτροπης ισχύος, συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής, όπως προείπαμε στην εισαγωγή με την επισήμανση της ανάγκης για επιτάχυνση προμηθειών που ούτως ή άλλως θα λάβουν χώρα στο μέλλον.
- Και τέλος, να μην απεμπολεί νόμιμα δικαιώματα, αντίθετα να τα ασκεί στο ακέραιο. Απέναντι στους bullies απαγορεύεται η παραχώρηση δικαιωμάτων. Οι bullies καλύπτουν όσον χώρο τους διατίθεται, μόνο οι νόμοι της φυσικής (ισχύος) τους αποτρέπουν. Οι νομικές συνέπειες δεν εξαιρούνται γιατί, μακροπρόθεσμα μεν αλλά συχνά, μεταφράζονται σε φυσικές κι επίπονες συνέπειες.

Όλα τα ανωτέρω έχουν μια αξιοπρόσεκτη ομοιότητα είτε αναφερόμαστε στις διαπροσωπικές είτε στις διεθνείς σχέσεις. Δεδομένης της ροπής για σύγκρουση ή της προκλητικής συμπεριφοράς, μπορεί, εντούτοις, να παρατηρηθεί διαφοροποίηση μόνο στις αιτίες που ωθούν τους bullies στην επιθετικότητά τους. Αν για τους

ΠΗΓΗ: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Η ευκοδία με την οποία η Τουρκία μετέρχεται ασύμμετρες απειδές και υβριδικές παρασιραϊνικές επιχειρήσεις, εργαλειοποιώντας το μεταναστευτικό.

ιδιώτες είναι κάποια υποβόσκοντα ψυχικά τραύματα και λοιπές σχετικές διαταραχές, είναι εύκολο να ειπωθεί κάτι παρόμοιο για τις ηγετικές προσωπικότητες, αλλά ιδιαίτερα δύσκολο να ψυχογραφηθούν τοιουτοτρόπως ολόκληροι λαοί μαζί με την ιστορική διαδρομή και πολιτεία τους. Είναι μια άσκηση εξαιρετικά δύσκολη και εκτεθειμένη στον κίνδυνο της υπεραπλούστευσης και των ρατσιστικών γενικεύσεων. Ο μόνος πόλος που παρέχει έναν βαθμό επιστημονικής εγκυρότητας για να ερμηνευτεί και να αξιολογηθεί η επιθετικότητα και ο ιμπεριαλισμός ενός έθνους κράτους είναι η διαχρονική εξέταση των απολυταρχικών φαινομένων που το ταλανίζουν και η προβολή αυτών αφενός στην εσωτερική πολιτική ωριμότητά του κι αφετέρου στις γεωστρατηγικές εκδηλώσεις του προς την διεθνή κοινότητα.

ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Το βαθύ τραύμα που άφησε η απόπειρα πραξικοπήματος κατά του Ρ.Τ. Ερντογάν το 2016 διευκόλυνε και προώθησε μια μετατόπιση

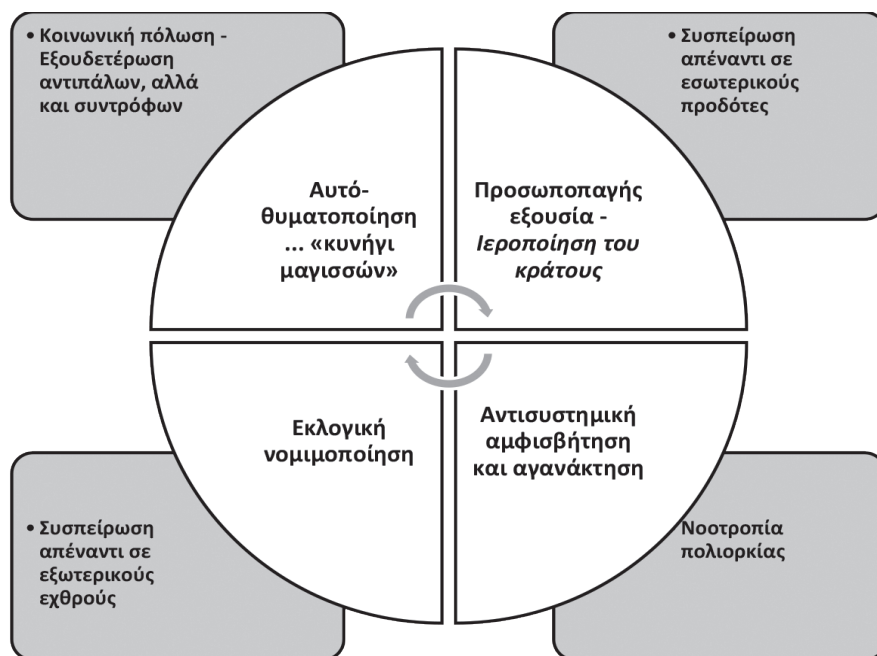
στις ανιλήψεις απειλής της Άγκυρας τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας. Η επιβίωση του προσωποπαγούς – πλέον- καθεστώτος της Τουρκίας είναι συνυφασμένη, κατά παραβίαση της δημοκρατικής προτεραιότητας στην απρόσωπη λαϊκή κυριαρχία και συνταγματική τάξη, με την διαδρομή του απόλυτου ηγέτη, του οποίου η ηγεμονία διακυβεύεται και, ως εκ τούτου, η Τουρκία δεν μπορεί πλέον να υπολογίζει σε παραδοσιακούς συμμάχους, «ξένους Δυτικούς» και «εντόπιους γκιουλενιστές» που θεωρούνται συνεργοί, αν όχι αυτοурγοί, της απόπειρας πραξικοπήματος (Fernandes & Carvalhais, 2018).

Ο Mustafa Akyol (Akyol, 2007) είχε σε ανύποπτο χρόνο σημειώσει ότι η αυξητικά απολυταρχική συμπεριφορά του Ρ.Τ. Ερντογάν μπορεί να φαντάζει παράλογη στους εξωτερικούς παρατηρητές, αλλά για το συγκεκριμένο χωροχρονικό περιβάλλον είναι σύμφωνη με την τουρκική νοοτροπία αναφορικά με την πολιτική αντιπαράθεση. Η νοοτροπία αυτή επιβεβαιώνει ότι ο οποιοσδήποτε θα έπρεπε να αντιμετωπίζει οποιαδήποτε τέτοια αντιπαράθεση με έναν ισχυρό, επιθετικό και μαχητικό τρόπο. Ουσιαστικά, υπονοεί ότι οι πολιτικές αντιπαράθεσεις είναι μάχες και οι πολιτικοί αντίπαλοι είναι εχθροί (Karkazis, Baltos, & Vidakis, 2017). Δεδομένης μιας τέτοιας αντίληψης, η προληπτική επίθεση είναι η βέλτιστη πρακτική, διότι ο εχθρός θα προσπαθήσει επίσης να επιτεθεί το ίδιο αιφνιδιαστικά, όποτε είναι δυνατό. Άλλοι ισχυρίζονται ότι ο ατέρμων σιγματισμός των αντιπάλων ως προδοτών είναι η πλέον απολυταρχική πτυχή της συμπεριφοράς του κυβερνώντος επί μια 20ετία περίπου Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ).

Άλλοι πάλι θεωρούν τις προσπάθειες του ΑΚΡ να ελέγξει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και την εκπαίδευση ως πλέον ενοχλητικά, καθώς τα πρώτα έχουν λογοκριθεί και η δεύτερη χειραγωγείται σε σημείο που διακόπτονται προπαρασκευαστικά μαθήματα κολλεγίων επειδή δεν εναρμονίζονται με την κομματική ατζέντα. Η διεθνής κοινότητα είναι κυρίως συγκλονισμένη από τις παράνομες συναλλαγές με το Ιράν και τις, σύμφωνα με επίσημες ρωσικές καταγγελίες, οποραδικές συναλλαγές λαθρεμπορίας πετρελαίου και συνεργασίας με ένοπλες τζιχαντιστικές ομάδες στην Συρία και την Λιβύη (Botelho, 2015).

Η εν λόγω κατάσταση δεν είναι αποκλειστικά συνυφασμένη με τις εξελίξεις στο μέτωπο του νεο-οθωμανισμού. Ο καθηγητής Juan Linz (Linz, 2000), κατά την περίοδο ακριβώς που η διαδρομή του

Bullying και anti-bullying στις εθνηνοτουρκικές σχέσεις

«Κλασικές» αποδυταρχικές και χειριστικές μεθοδεύσεις: Κοινωνική πόλωση - Εξουδετέρωση αντιπάλων, αλλά και συντρόφων, Νοοτροπία πολιορκίας, Προσωποπαγής εξουσία - Ιεροποίηση του κράτους κ.λπ.

κεμαλισμού έμελε να διακοπεί λόγω της ανόδου του ΑΚΡ στην εξουσία, σκιαγράφησε χαρακτηριστικά τις εκφάνσεις του απολυταρχισμού και τις διαφορές του από τον ολοκληρωτισμό, αφιερώνοντας ένα ολόκληρο κεφάλαιο στον κεμαλισμό. Σημείωσε ότι ο κεμαλισμός αρχικά πρόσφερε μια διέξοδο στις ζυμώσεις εντός της οθωμανικής κοινωνίας, καθώς κι ένα όραμα για τις μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δεκαετίες. Τις πρώτες ελπίδες για εκσυγχρονισμό, εκδυτικισμό και σεκιουλαρισμό διαδέχθηκε η βίαιη πολιτισμική αφομοίωση, η κοινωνική μηχανική και η τακτική διαχείριση του πολιτεύματος από την στρατο-γραφειοκρατία. Το φαινόμενο συνολικά το ονόμασε «μετα-δημοκρατική απολυταρχική κινητοποίηση», για να αποδώσει τον εκτροχιασμό των δημοκρατικών ελπίδων, μετά από μια κομβική ιστορική και εθνική τροπή κατά την δεκαετία του 1920, σε σταδιακή, μακροπρόθεσμη και συγκαλυμμένη απολυταρχικοποίηση της τουρκικής πολιτείας και ευρύτερα της κοινωνίας.

Σε αντίστοιχες ερμηνείες προβαίνουν οι πολιτικοί επιστήμονες και για την διάδοχη περίοδο του νεο-οθωμανισμού και την εν γένει εξέλιξη της διακυβέρνησης από το ΑΚΡ, ιδιαίτερα μετά το 2010. Η Jenny White (J. White, 2017; J. B. White, 2011), για παράδειγμα, παρατηρεί ότι στην σύγχρονη Τουρκία οι πολιτειακοί και κυβερνητικοί θεσμοί έχουν χρησιμοποιηθεί για να διεισδύσουν σε όλες τις πτυχές της ζωής και να εμποδίσουν τον πολιτικό πλουραλισμό, ενώ ο μονιζμός είναι εμφανής σε προσπάθειες διατήρησης των προνομίων ενός και μόνον κόμματος. Το κοινό του ΑΚΡ είναι μίξη δημογραφικών ομάδων που έτρεφε ποικίλες στην ερμηνεία τους ελπίδες κάθαρσης, δικαιοσύνης και ανάπτυξης, αλλά στην πορεία σύρθηκε υπό τον έλεγχο μιας μονολιθικής και συγκεντρωτικής κυβερνητικής/κομματικής δομής. Επαναλήφθηκε ο προαναφερθείς εκτροχιασμός των δημοκρατικών και φιλελεύθερων προσδοκιών, μετά από μια κομβική ιστορική τροπή κατά την πρώτη δεκαετία του 2000, σε τμηματική αλλά αποφασιστική απολυταρχικοποίηση της τουρκικής πολιτείας και ευρύτερα της κοινωνίας. Τα απολυταρχικά καθεστωτικά χαρακτηριστικά επιβεβαιώνονται πλέον επίσημα από διεθνείς οργανισμούς, ως εμφανίζεται από τις πιο πρόσφατες εκθέσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα του Στέιτ Ντιπάρτμεντ των ΗΠΑ ή των Ηνωμένων Εθνών, κατωτέρω (USA, 2019; Καθημερινή, 2018).

ZEID RA'AD AL HUSSEIN
UN HUMAN RIGHTS CHIEF

According to the Ministry of Defence, between July 2015 and June 2017, 10,657 "terrorists were neutralized." Lack of clarity over the meaning of the word "neutralized" is cause for deep concern. I call on the authorities to provide detailed information about the fate of these individuals.

During Turkey's 18-month state of emergency:

- 160 000 people were arrested
- 152 000 civil servants dismissed
- teachers, judges & lawyers dismissed or prosecuted
- 100 000 websites blocked.

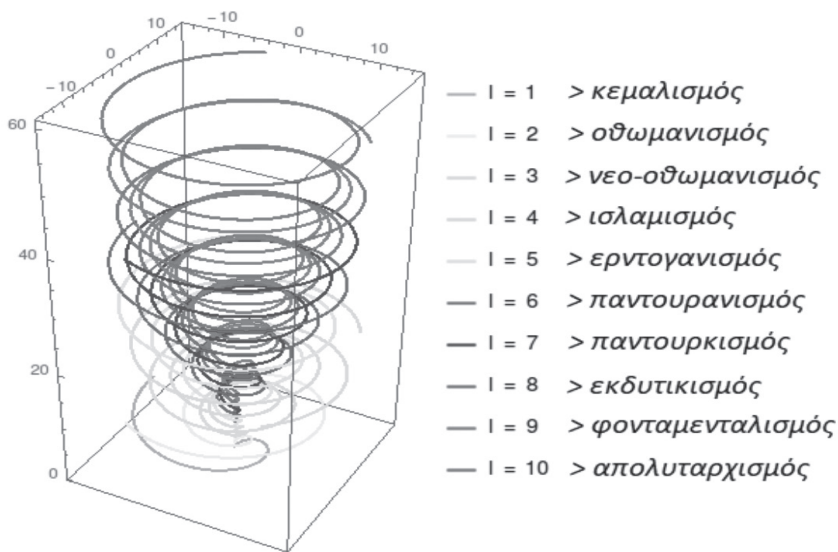
UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE FOR THE MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA

Η διεθνής κοινότητα ανησυχεί για τις διώξεις ανιφροούντων στην Τουρκία.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΟ ΜΟΤΙΒΟ

Όπως προαναφέρθηκε, η ηγεσία του Ρ.Τ. Ερντογάν, ιδιαίτερα στον απόηχο της εις βάρος του απόπειρας πραξικοπήματος του 2016,

εξελίχθηκε εκθρικά τόσο απέναντι στην εθνική όσο και στην θρησκευτική ετερότητα. Οι θρησκευτικές μειονότητες απομονώθηκαν από την σουνιτική πλειοψηφία, ενώ η οξεία αντι-δυτική και αντι-ευρωπαϊκή ρητορική φανατίζει δραστικά ένα συνολικά αντι-χριστιανικό ρεύμα. Σημειώθηκε προηγουμένα ότι η ατζέντα του ΑΚΡ εκτιμήθηκε από πολλούς ερευνητές ως επιφανειακά ισλαμική, σε απόσταση από το να χαρακτηριστεί ισλαμιστική, περιέχουσα δηλαδή φονταμενταλιστικό κήρυγμα μισαλλοδοξίας (Hoff, 2018). Η αρχική εκείνη εκτίμηση σταδιακά ανακαλείται, καθώς ο ερντογανισμός εξαπλώνεται από τα σχολεία έως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τις ένοπλες δυνάμεις, προσλαμβάνοντας τόσο φονταμενταλιστικά σε θρησκευτικό επίπεδο όσο και αντίστοιχα ακραία εθνικιστικά χαρακτηριστικά στην τρέχουσα πολιτική και γεωπολιτική της χώρας (Eibner, 2011).

Οι ερμηνευτικές προσπάθειες εκκίνησαν από την σύγκρουση κεμαλισμού και οθωμανισμού, αλλά διαβλέπεται μια στερεοτυπική ομοιότητα σε ποιοτικά χαρακτηριστικά των δύο αντιμαχόμενων εθνικο-πολιτικών δογμάτων, με συνισταμένη ή κοινό άξονα ένα σπείραλ απινώβιου κομματικού εξιρετισμού και φαύλων κύκλων βίας και διαφθοράς.

Ετούτο το σχόλιο, ωστόσο, αναζητεί ένα επαναλαμβανόμενο ιστορικό μοτίβο, το οποίο στην προκειμένη περίπτωση δεν αφορά μόνο τους κύκλους του κεμαλικού ή του οθωμανικού φαινο-

μένου, αλλά και των δύο, στον βαθμό που συναντιούνται προοδευτικά σε έναν κοινό τόπο, αυτόν της αυταρχικής ηγεσίας και της εδραίωσης απολυταρχικών καθεστώτων. Οι ερμηνευτικές προσπάθειες εκκίνησαν από την σύγκρουση κεραλισμού και οθωμανισμού, αλλά διαβλέπεται μια στερεοτυπική ομοιότητα σε ποιοτικά χαρακτηριστικά των δύο αντιμαχόμενων εθνικο-πολιτικών δογμάτων, συνισταμένη απολυταρχισμού, κομματικού εξτρεμισμού και φαύλων κύκλων βίας και διαφθοράς.

ΜΕΤΑΞΥ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΝΑΣΜΟΥ

Με επίκεντρο την άσκηση ψυχολογικής πίεσης από επιβουλές επεκτατικών γειτονικών κρατών, ένα ακόμη αξιοπρόσεκτο πεδίο έρευνας μπορεί να εστιάσει στην συλλογική στάση του Νεοέλληνα απέναντι στον ψυχολογικό εκφοβισμό από το ενδεχόμενο ένοπλης αναμέτρησης. Με άλλα λόγια, πόσες θυσίες είναι διατεθειμένοι να πραγματοποιήσουν οι Τούρκοι ή οι Έλληνες πολίτες για να υπηρετήσουν εθνικά συμφέροντα ή για να διατηρήσουν κλίμα ειρήνης και εμπιστοσύνης, ποιο είναι το «προφίλ» τους σε σχέση με την ετοιμότητα να εμπλακούν σε καταστάσεις επείγοντος ή διαχείρισης κρίσεων.

Η μελέτη του Hofstede (HofstedeInsights, 2019) για τις ψυχολογικές προδιαθέσεις των λαών και την στάση ζωής που καλλιεργεί η κουλτούρα τους είναι αποκαλυπτική και θα μπορούσε να αποτελέσει εφαλτήριο για περισσότερη και βαθύτερη έρευνα στο πλαίσιο ποσοτικής και ποιοτικής εξέτασης ποικίλων εκφάνσεων των ελληνoturκικών διαφορών. Για παράδειγμα, η διάσταση «Αποφυγή Αβεβαιότητας» (“Uncertainty Avoidance”) σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο μια κοινωνία αντιμετωπίζει το άγνωστο κι επισφαλές μέλλον. Αυτή η ασάφεια φέρνει μαζί της την ανησυχία και οι διαφορετικές κουλτούρες έχουν καθεμία εκπαιδευτεί να αντιμετωπίζουν την πίεση, την δυσκολία ή την απειλή με συγκεκριμένους τρόπους. Ο βαθμός στον οποίο τα μέλη μιας κουλτούρας αισθάνονται ότι απειλούνται από διφορούμενες ή άγνωστες καταστάσεις, έχοντας δημιουργήσει πεποιθήσεις και θεσμούς για να τις αποφύγουν, αντανακλάται ως εκτίμηση/βαθμολογία για την «Αποφυγή Αβεβαιότητας» και καθορίζει εν πολλοίς την αντίδραση πολιτικών και πολιτών σε εχθρική συμπεριφορά από ή προς άλλες χώρες.

Στο σχετικό συγκριτικό γράφημα κατωτέρω παρατηρούμε ότι η Ελλάδα έχει σε ορίζοντα 20ετίας τον υψηλότερο βαθμό στην «Απο-

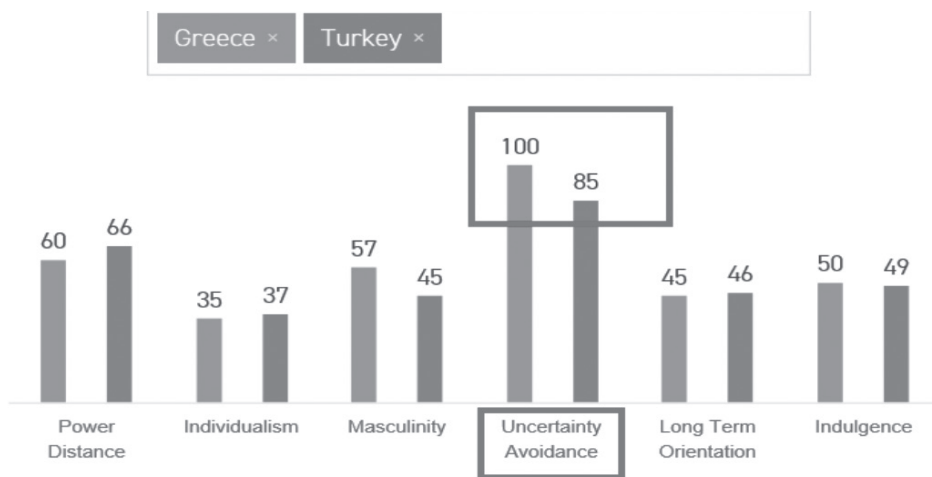
φυγή Αβεβαιότητας», ήτοι 100, που σημαίνει ότι ως έθνος οι σύγχρονοι Έλληνες δυσφορούν απέναντι σε διφορούμενες καταστάσεις, δηλαδή ενδεχόμενα υπερτιμούν την σταθερότητα και την ευδαιμονία. Από μια τέτοια διαπίστωση εκκινεί και η κριτική ότι οι Νεοέλληνες ηγέτες-αρμόδιοι για την χάραξη εξωτερικής πολιτικής, πλειοδοτούν προς την κατεύθυνση του κατευνασμού (appeasement) αντί της αποτροπής (deterrence) με κάθε μέσο, ενδεχόμενα και με υποχωρήσεις, για χάρη της ειρήνης (Λαμπρόπουλος, 2019).

Η Τουρκία σημειώνει 85 σε αυτή την διάσταση, που για τους συγκεκριμένους ερευνητές αντιπροσωπεύει λιγότερο άγχος απέναντι σε κρίσεις και ανατροπές, καθώς η ανησυχία ελαχιστοποιείται με την χρήση πολλών τελετουργιών, σε αναφορά για παράδειγμα με συμβολισμούς σουλτανικής μεγαλοπρέπειας και οθωμανικής νοσταλγίας. Τα επικρατούντα κοινωνιολογικά πρότυπα μπορεί να φαίνονται κατά κάποιον τρόπο υπερβολικά και με πολλές μεταφυσικές αναφορές, αλλά συχνά πρόκειται για παραδοσιακά κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία υποβοηθούν και στην κοινωνική συνοχή και στην εμπιστοσύνη προς τις ηγεσίες που επιδεικνύουν μεγαλείο και πυγμή (Hofstede, 1980; Karakaya, 2018). Η ίδια διαπολιτισμική θεώρηση επηρεάζει ενδεχόμενα και το είδος της επιλεγόμενης συνειδητά ή ασύνειδα μορφής στρατηγικής αποτροπής.

Ευτυχώς για την αυτοσυντήρηση της ελληνικής πολιτείας, η απροκάλυπτη, εριστική και εμπρηστική πολιτική bullying που ασκεί ο νεο-οθωμανισμός σε ποικίλα σημεία από τα Βαλκάνια ως τη Μέση Ανατολή και την Βόρεια Αφρική, έχει αφυπνίσει μια δημιουργική ανησυχία στην ελληνική κοινωνία, πιθανόν αναστρέφοντας τα αποτελέσματα των ερευνών που σημειώθηκαν προηγουμένως. Εν ολίγοις, ο εκφοβισμός από έναν bully συχνά καταλήγει σε βάρος του, καθώς η υπεροψία και η αμετροέπεια στην διάρκεια σύνολης της ιστορίας ενεργοποιούν συλλογικά αντανάκλαστικά σε έθνη και κοινωνίες που συνειδητοποιούν την καταπίεση και της αντιστέκονται.

Στον αντίποδα, και σε σχέση με τα χαρακτηριστικά της τουρκικής κοινωνίας, μια σειρά από αποκαλούμενους και «αστικούς μύθους» που επικρατούσαν κι εφησύχωναν την ελληνική κοινή γνώμη, παρήλθαν, και τουλάχιστον κρίθηκαν πια ανενεργοί. Για παράδειγμα, ότι η Τουρκία θα «κοινωνικοποιείτο» καθώς θα προσέγγιζε την ΕΕ και το πλούσιο πολιτικό και εμπορικό κεφάλαιο της τελευταίας, ότι η Τουρκία απειλεί και μεγαλοστομεί για λόγους

«εσωτερικής κατανάλωσης» κι επιρροής αλλά «δεν το εννοεί», ότι δεν αναλαμβάνει υψηλού κινδύνου ρίσκα και επιχειρεί μόνον κατόπιν άδειας από τις υπερδυνάμεις, ότι δεν χρησιμοποιεί τον δικό της στρατό σε περιφερειακές εμπλοκές αλλά μόνο επιχειρεί διά αντιπροσώπων, ή ότι υφέρπουν στην κοινωνία της κρίσιμες δημοκρατικές μάζες που θα μπορέσουν αργά ή γρήγορα να αναστρέψουν τον απολυταρχικό κατήφορο, κ.λπ.

Η Ελλάδα έχει υψηλότερο βαθμό στην Αποφυγή Αβεβαιότητας, ήτοι 100, που σημαίνει, σύμφωνα με το ερευνητικό κέντρο Hofstede Insights, ότι ως έθνος οι σύγχρονοι Έλληνες δυσφορούν απέναντι σε διαφορετικές και αισθήσεις, δηλαδή ενδεχόμενα υπερτιμούν την σταθερότητα και την ευδαιμονία (HofstedeInsights, 2019).

Οι γεωπολιτικές εξελίξεις είναι δυναμικές: Τίποτε στην διεθνή πολιτική σκηνή δεν είναι μόνο λευκό ή μαύρο, και μακάριοι όσοι δύνανται συγχρόνως να σέβονται το διεθνές δίκαιο, την δημοκρατία και τις ανθρωπιστικές αξίες αλλά και να διατηρούν ετοιμότητα αναγνώρισης, εκτίμησης και αντίδρασης σε επιβουλές βαρβαρικές και καταστροφικές. Στην Τουρκία, δυστυχώς για την ίδια και για την περιφέρειά της, υφίσταται μια κρίσιμη λαϊκή μάζα που πέρα από τους καθησυχαστικούς μύθους που προαναφέραμε, διατίθεται να κυβερνηθεί δυναστικά και απολυταρχικά. Ο Bob Altemayer στο έργο του «The Authoritarian Specter» περιέγραψε ως πιο δραστικό παράγοντα πρώτα τους λαούς που διατίθενται στους αυταρχικούς

ηγέτες παρά τους ίδιους τους δυνάστες (Altemeyer & Altemeyer, 1996). Τα γνωρίσματα αυτών των πολιτικών οπαδών που εμφατικά σημείωσε είναι η υποτακτικότητα, ο κομφορμισμός αλλά και η επιθετικότητα.

ΠΟΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ «ΔΥΟ ΤΟΥΡΚΙΕΣ»

Από μια τέτοια οπτική των πραγμάτων, η ιστορία εντέλει θα καταδείξει, εν είδει επιλόγου, την απάντηση σε ένα από τα πιο καυτά ερωτήματα που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες, και όχι μόνον, ελληνοτουρκικές σχέσεις, δηλαδή ποια από τις «δύο Τουρκίες» είναι πιο «ασφαλής», ή και λιγότερο απειλητική ως γείτονας: Η πάλαι ποτέ Τουρκία της κεμαλικής παράδοσης και του βαθέος στρατοκράτους ή η κυβερνώσα μεταμοντέρνα αναβίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με το περιούσιο στρατηγικό βάθος που «καπνίζει στις στέγες των σπιτιών από τις υπερκαυκάσιες στέπες ως τα έγκατα της Ανατολίας στις παρυφές του ματωμένου Ευφράτη», οριοθετώντας τα κατά τον Ρ.Τ. Ερντογάν «σύνορα της καρδιάς», τα οποία ωστόσο δεν σέβονται ιστορικά δικαιώματα και διεθνή δίκαια άλλων λαών;

Η πρώτη είναι «γνωστή και προβλέψιμη», εριστική και διεκδικητική, η δεύτερη μοιάζει με μωσαϊκό από αντιφάσεις που ζυγοσταθμίζει ισλαμισμό και σοσιαλισμό, καπιταλισμό και ευρωπαϊσμό, πατριωτισμό και παντουρκισμό, άγνωστη ακόμη και «απρόβλεπτη», όχι όσον αφορά τις ούτως ή άλλως διατυμπανιζόμενες και σταδιακά υλοποιούμενες επεκτατικές προθέσεις της, αλλά αναφορικά με τις διαστάσεις του ρίσκου που αναλαμβάνει και την ευελιξία στην διαμόρφωση και διαχείριση πρόσκαιρων συμμαχιών που μεταφορικά χαρακτηρίζονται ως «λυκοφιλίες». Δεδομένης της σχετικότητας και των εκπλήξεων που επιφυλάσσει η ιστορία, η πρόβλεψη είναι σχεδόν αδύνατη, έχει εντούτοις εξαιρετική σημασία να γνωρίζουμε τα γεγονότα, τα αίτια και τα κίνητρα που εξέθρεψαν είτε τον κεμαλισμό είτε τον οθωμανισμό και τη νεότερη ερντογανική εκδοχή του, καθώς και τις δυνατότητες ή τις αδυναμίες τους, χάριν όχι της πρόβλεψης αλλά της πρόληψης ιστορικών καταστροφών και περαιτέρω διασάλευσης της ειρήνης και της ευημερίας στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή (Ifantis, 2013).

Τα κρίσιμα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα ισχύος για το δίπολο κεμαλική-ερντογανική Τουρκία σε συνάρτηση με τις ελληνο-

Κρίσιμα πλεονεκτήματα & μειονεκτήματα ισχύος/επικινδυνότητας για το δίπολο κεμαλική-ερντογανική Τουρκία σε συνάρτηση με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η ισχύς, ωστόσο, συντελεί στην αλλά δεν ταυτίζεται με την επικινδυνότητα ή την επιθετικότητα.	
Η κεμαλική Τουρκία διέθετε περιορισμένη ελευθερία γεωπολιτικών κινήσεων εκτός του νατοϊκού ελέγχου, ενώ η νεο-οθωμανική/ερντογανική έχει διαμορφώσει ευρεία ελευθερία και ανεξέλεγκτο τέτοιων κινήσεων.	
Η κεμαλική Τουρκία διαμόρφωσε ελάχιστες αλλά μετωπικές αντιπαραθέσεις σε μια χωρικά περιορισμένη εξωτερική πολιτική, η οποία εύλογα συντηρεί πόρους και τους κατευθύνει ορθολογικά σε πλησιέστερους στόχους διεκδικήσεων στην βάση διμερών διακρατικών σχέσεων.	Αντίθετα, η ερντογανική έχει εξελίξει μια πολυμέτωπη και χωρικά διευρυμένη εξωτερική πολιτική, η οποία εύλογα αφενός υπερ-εξαντλεί τους πόρους κι αφετέρου εκθέτει σε πολλαπλάσιους ποιοτικά και ποσοτικά κινδύνους.
Σε αυτή την λογική οι ελληνοτουρκικές σχέσεις αποτελούσαν κεντρικό άξονα των κεμαλικών πολιτικών και διεκδικήσεων.	Ως εκ τούτου, για το νεο-οθωμανισμό, οι ελληνο-τουρκικές σχέσεις αποτελούν έναν από τους πολλούς άξονες τουρκικής γεω-στρατηγικής, αλλά και κύριο μοχλό πίεσης στην διαχρονική διεκκυσίδα του οθωμανισμού με την Δύση, η οποία εν ολίγοις συνοψίζει την ουσία του λεγόμενου «Ανατολικού Ζητήματος».
Η επιθετικότητα είναι δεδομένη, αλλά η κλιμάκωση των εντάσεων περιορισμένη λόγω ισορροπίας ισχύος μεταξύ των δύο κρατών, καθώς και λόγω προβλεψιμότητας δράσεων και αντιδράσεων.	Η ερντογανική Τουρκία είναι πρακτικά προσανατολισμένη και οραματικά προσηλωμένη στην αναβάθμισή της σε περιφερειακή δύναμη, καθώς η οθωμανική διάσταση επιπεριέχει στοιχεία επεκτατικού ιμπεριαλισμού. Η επιθετικότητα είναι δεδομένη, η κλιμάκωση της δύναται, ωστόσο, να λάβει απρόβλεπτα μεγάλες διαστάσεις λόγω της ανισορροπίας ισχύος μεταξύ μιας περιφερειακής δύναμης κι ενός ασθενέστερου γειτονικού κράτους.

τουρκικές σχέσεις συνοψίζονται στον παρακάτω πίνακα και επιβεβαιώνουν τον αυξημένο κίνδυνο που διέρχεται η σταθερότητα και η ειρήνη στην Ανατολική Μεσόγειο σε συνάρτηση με τις ιδιαιτερότητες της τουρκικής γεω-στρατηγικής κατά τις πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα (Μπάλτος, 2019b).

Οι τουρκικές εξωτερικές πολιτικές διαχρονικά πλέον διαμορφώνονται από την σύγκρουση και την σύνθεση, σε μια λογική ποσότητας επιμέρους κεμαλικών με οθωμανικά στοιχεία, οπότε ουσιαστικά κρίνονται γενικά επί το πλείστον κεμαλικές (νεοτουρκικές) ή επί το πλείστον οθωμανικές (νεο-οθωμανικές). Στην συνέχεια, τα κέντρα λήψης αποφάσεων προσαρμόζονται και «στρατεύονται» στην πλευρά της επικρατούσας εθνικής ιδεολογίας και πολιτικής. Ο οθωμανισμός, με βάση την κυκλικότητα στις ιστορικές εμφανίσεις και την κρυφή διαδρομή του στο υπογάστριο και υπό τη σκιά του κεμαλισμού, επανεμφανίστηκε και επικράτησε πολύπλευρα επειδή οι νεο-οθωμανικές βλέψεις συνυφαίνονται με μια αυτοκρατορική ρητορική και πρακτική, η οποία εύλογα δημιουργεί εμπλοκές μιας απολυταρχικής προοπτικής σε αντίθεση με κάθε σύγχρονη δημοκρατία. Με αυτόν τον τρόπο εξηγούνται και οι αντιφάσεις μεταξύ της ασκούμενης ηγεμονικής/σουλτανικής πολιτικής και των εδραιωμένων θεσμίσεων που χαρακτηρίζουν τις έννοιες του έθνους-κράτους και του κράτους δικαίου.

Μια ακόμη προσέγγιση εργασίας, η αναβίωση του αποκαλούμενου Ανατολικού Ζητήματος, η οποία περιλαμβάνει τον κίνδυνο αποσταθεροποίησης της Τουρκίας ένεκα του κουρδικού ζητήματος κι όχι μόνον, ολιστικά καταδεικνύει ένα αξονικό πρόβλημα της τουρκικής πολιτείας και την ιδιαίτερη επικινδυνότητα των νεο-οθωμανικών πολιτικών δυνάμεων σε συνδυασμό με τις σχετικές γεω-στρατηγικές υπερδυνάμεων και περιφερειακών δυνάμεων (Macfie, 2014). Οι νεο-οθωμανοί δεν είναι το διάλειμμα στην πορεία του κεμαλισμού, αλλά αντίστροφα, ενώ ο ερντογανισμός υλοποιεί επεκτατικά σχέδια υπερεθνικισμού με ακόρεστη «όρεξη ρίσκου». Η νεο-οθωμανική Τουρκία είναι πιο απειλητική για τα ελληνικά συμφέροντα λόγω του ανεξέλεγκτου των γεωστρατηγικών της. Ωστόσο, η υπεροψία των ηγετών και η μισαλλοδοξία των εθνών επιφέρει νέμεση, αλλά έως την πραγματοποίησή της, θυσιάζονται αθώοι, μαζί και η ειρήνη και η ευημερία των λαών... 🌐

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Akyol, M. (2007). What made the Gülen Movement possible. Yilmaz, Ihsan et al, 22-45.
- Altemeyer, R. A., & Altemeyer, B. (1996). *The Authoritarian Specter*. Harvard University Press. Ath.
- A. (2016). *TURKEY IN THE FIRST WORLD WAR*. Retrieved from <http://www.turkeyswar.com/navy/navydevelopment/>
- Botelho, G. (2015). Russia, Turkey trade accusations over who bought oil from ISIS. CNN, December, 2.
- Eibner, J. (2011). Turkey's Christians under Siege. *Middle East Quarterly*, 18(2), 41.
- Fotakis, Z. (2005). *Greek Naval Strategy and Policy 1910-1919*: Routledge.
- Hoff, A.-C. (2018). Turkey Turns On Its Christians. Retrieved from <https://www.meforum.org/7243/turkey-turns-on-its-christians>
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*: SAGE Publications.
- HofstedeInsights. (2019). *Culture Compass*. Retrieved from <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/greece,turkey/>
- Ifantis, K. (2013). The US and Turkey in the fog of regional uncertainty.
- Karakaya, Y. (2018). The conquest of hearts: the central role of Ottoman nostalgia within contemporary Turkish populism. *American Journal of Cultural Sociology*, 1-33.
- Karkazis, J., Baltos, G., & Vidakis, I. G. (2017). Η χάραξη της τουρκικής γεωπολιτικής ως προϊόν ηγετικής φιλοδοξίας και πρόκληση έναντι παραδοσιακών μεθόδων διαχείρισης κινδύνου και μέτρησης ισχύος. *Foreign affairs: the Hellenic edition*, 94-115.
- Linz, J. J. (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes*: Lynne Rienner Publishers.
- Macfie, A. L. (2014). *The Eastern Question 1774-1923: Revised Edition*: Taylor & Francis.
- Shiner, L. (2019). F-35: What The Pilots Say. Retrieved from <https://www.airspacemag.com/military-aviation/f-35-faces-most-critical-test-180971734/>
- USA. (2019). *2019 Country Reports on Human Rights Practices: Turkey*. Retrieved from <https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/turkey/>
- Vidakis, I. (2015). The Origins of Energy Security: British Energy Policy in the Middle East (Selling the Same Horse Three Times!). *Sosyoekonomi*, 23(25), 31-46.
- White, J. (2017). Spindle Autocracy in the New Turkey. *Brown Journal of World Affairs*, 24(1), 23-37.
- White, J. B. (2011). *Islamist Mobilization in Turkey: A Study in Vernacular Politics*: University of Washington Press.
- Καθημερινή. (2018). ΟΗΕ: Εκθεση καταπέλτης για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Τουρκία - Η αντίδραση της Αγκυρας. Retrieved from <https://www.kathimerini.gr/954820/article/epikairothta/kosmos/ohe-ek8esh-katapelths-gia-ta-an8rwpina-dikaiwmata-sthn-toyrkia--h-antidrash-ths-agkyras>
- Λαμπρόπουλος, Κ. (2019). Η στρατηγική επιλογή της αποτροπής έναντι της αναθεωρητικής Τουρκίας. *Foreign Affairs, The Hellenic Edition*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.gr/articles/72241/konstantinos-th-lampropoylos/i-stratigiki-epilogi-tis-apotropis-enanti-tis-anatheoritikis-toy>
- Μπάδτος, Γ. (2019a). Το στρατήγημα και η στρατηγική της Τουρκίας για μια "γαλάζια πατρίδα": Η ολιστική αποτροπή της θαλάσσιας υπεριοχύος πριν αποφέρει "γεωγραφικά νετερμιστικά" αποτελέσματα. *Foreign Affairs, The Hellenic Edition*(60).
- Μπάδτος, Γ. (2019b). Γεω-οικονομικές και γεω-στρατηγικές δυναμικές: Εφαρμογή στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή: Ο οθωμανισμός και ο κεφαλαισμός ως κύριοι εθνικοί ιδεολογικοί άξονες του τουρκικού κράτους. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Σχολή Επιστημών της Διοίκησης.